

Гита Голдбърг

МИХАИЛ БУЛГАКОВ

В търсене на любов и истина

„Не четете само историята, четете биографии, защото те са това, което е животът, но без теорията“.

Бенджамин Дизраели,
писател

Михаил Булгаков
В търсене на любов и истина

Автор Гита Голдбърг
Превод Горанка Цветкова

Издателство „Паритет“, София
224 стр.

По природа саркастичен и рязък, Булгаков поставя пред читателя едни и същи злободневни въпроси: доколко е трайно човешкото благородство? Може ли човек да издържи на натиска на невежеството, подлостта и грубостта? Наистина ли в света съществуват сили, които помагат в борбата срещу злото? Днес едва ли има човек, който да не е чувал за култовия му роман „Майстора и Маргарита“. И колкото повече се отдалечаваме от времето, в което твори Булгаков, толкова по-силен става интересът към личността на автора и неговите произведения.

Всички права са защитени. Никаква част от тази книга не може да бъде възпроизведена, в каквато и да е форма, без писменото разрешение на притежателя на авторските права.

ISBN 978-619-153-639-9

Съдържание

Въведение	5
Семейство Булгакови	8
Медицинският факултет на университета	19
Първата любов – Татьяна Лаппа	20
Работа в хоспитал	27
Гражданската война. Лекарят и политиката	38
Начало на писателската му кариера	45
В Москва: 1921–1929	56
Любовта в живота на Михаил Булгаков	71
Татяна Николаевна Лапа (1892–1982)	74
Любов Евгениевна Белозерска (1895–1987)	79
„Фаталните яйца“ и „Кучешко сърце“	86
„Бялата гвардия“ и „Дните на Турбини“	99
Писателят и властта	112
Телефонно обаждане от Сталин	124
Булгаков през 30–40-те години	136
Елена Сергеевна Шиловска (1893–1970)	144
Пиеса за Молиер	163
Портрет на Булгаков през погледа на съвременниците му	170
Историята на „Майстора и Маргарита“	174
Откъде идва името Маргарита?	181
Загадъчният Воланд	185
Несъстоялата се пиеса „Батум“	196
Смъртта на писателя	201
Наследството на Михаил Булгаков	207
Хронология на живота и творчеството на Михаил Булгаков	214

Михаил Булгаков

Въведение

Ако попитате който и да е читател как се казва най-известното произведение на Михаил Булгаков, той без колебание ще отговори: „Майстора и Маргарита“. Освен този прочут роман Булгаков е написал много разкази, повести и пиеси, в които показва Русия през 20–30-те години на XX век. Основният му интерес обаче винаги е бил човекът, живеещ в необратимо променящия се свят. Защото съдбата отрежда на Булгаков и неговите съвременници да станат свидетели на двете руски революции от 1917 година – Февруарската и Октомврийската, и Русия преживява небивало в историята си рушене на традиции, устои, култура.

Булгаков бил „практичен човек“. Гледал на живота без розови очила. Виждал света в цялата му сложност. Разбирал хората от половин поглед. Познавал прекрасно механизмите на човешките постъпки. Знаел си цената. Бил уверен в себе си. Бил предприемчив, възискателен, упорит. Целеустремен. Тези качества на човека и писателя са отбелязани и от трите му съпруги. Те свидетелстват за неговата енергия в решаването на насъщните задачи на всеки-

дневието, преди всичко в умението да намира работа и жилища, да изкарва пари, да осигурява дажби, да отстоява имуществените си права. В този смисъл той се проявявал като истински съпруг – грижовен стопанин и хранител.

А времената никак не били леки. На битовия фронт се водела не по-малко ожесточена и гибелна битка за оцеляване отколкото по бойните полета. Гражданската война обхващала не само враждуващите политически сили и командваните от тях армии, но и мирното население, хора от всички прослойки и съсловия. Нещо повече – когато оръдията замлъкнали и настъпил външен мир, вътрешното противоборство между хората за място под слънцето само се усилило.

Булгаков се вглежда жадно в заобикалящата го действителност, анализирайки фактите и правейки практически изводи, стремейки се да разбере и усвои правилата на живота. В едно писмо той пише: „Най-характерното, което ми се набива на очи: 1) на зле облечения човек му е спукана работата“. Щом получи първите си пари, Михаил веднага ще си купи хубави обувки. После ще се облече по-добре. Увеличайки се, ще се сдобие дори с монокъл, но... бързо ще се откаже от него. У

дома ще носи халат, в обществото винаги ще изглежда стегнат и елегантен.

Човек по природа саркастичен и рязък, Булгаков отново и отново поставя пред читателя едни и същи въпроси: доколко е трайно човешкото благородство? Може ли образованият човек да издържи натиска на войнстващата посредственост, на невежеството, подлостта и грубостта? Наистина ли грубата сила и безпощадната власт могат да смажат личността, или светът все пак се управлява от други сили, които ни помагат да издържим в борбата със злото?

Всеки, който е прочел само едно произведение на Булгаков – романа „Майстора и Маргарита“, ще отговори, че такива сили съществуват – това са любовта... и културата, не високото обществено положение, не силната армия или материалната осигуреност. Всеки човек е защитен, твърди Булгаков, докато в света има поне един друг, който е готов да го чака безкрайно, „без да гаси светлината и затопляйки постоянно вода за чай“. В противен случай, без любов, без нравствена опора тъпата, безразлична тълпа ще те смаже и ти няма да можеш да направиш нищо. Заслужава си да помним това, когато се потапяме в света на писателя.

Семейство Булгакови

Детството на писателя преминава в красив град със славна история – Киев, и дори името му е дадено в чест на покровителя на града – архангел Михаил. В своите произведения Булгаков често изписва думата „Град“ с главна буква, имайки предвид именно Киев. В романа „Бялата гвардия“ картината на Града е нарисувана толкова образно, че виждаш всяка сграда, всяко дърво в градините му, всяко камъче от паважа му и същевременно неочаквана перспектива, в която се разкриват „сивите прагове, Запорожката Сеч, и Херсонес, и далечното море“.

Ето го – Градът на детството и младостта на Булгаков:

„Като многопластови пчелни пити димеше и шумеше, и живееше Градът. Прекрасен в мраз и мъглата на хълмовете над Днепър... Градините стояха безмълвни и спокойни, натежали от бял, девствен сняг. И в Града имаше толкова много градини, както в никой друг град на света. Те се простираха навсякъде на огромни петна, с алеи, кестени, оврази, кленове и липи. Градините пъстрееха на пре-

красните хълмове, надвиснали над Днепър, и, издигайки се на тераси, разширявайки се, понякога осеян с милиони слънчеви петна, друг път обвит в нежна здрачност, царуваше вечният Царский сад¹.”

В този Град на 3 (15) май 1891 година идва на бял свят първородният син на преподавателя по история на западното християнство в Киевската духовна академия Афанасий Иванович Булгаков и съпругата му Варвара Михайловна, по баща Покровская – Михаил. В това семейство ще отраснат седем деца – три момчета и четири момичета.

Родителите на Булгаков произхождат от стари родове на свещенослужители и търговци: Булгакови, Иванови, Покровски, Турбини, Попови. Фамилията на баба си по майчина линия, Анфиса Турбина, писателят по-късно подарява на любимите си герои в романа „Бялата гвардия“ и пиесата „Дните на Турбини“.

Дядото на Михаил Афанасиевич Иван Авраамиевич (1830–1894) бил селски свещеник. Неговият син Афанасий Иванович предпочел кариерата на учен богослов – първо се обучавал в Орловското духовно училище,

¹ Днес *Городской сад*.

Тази снимка на Булгаков днес се смята за най-типичната и най-сполучливата. Всъщност това е шега, епатаж, шокиращо предизвикателство. Булгаков не е носел монокъл, специално се е фотографирал с него.

след това в Орловската духовна семинария и в църковно-историческото отделение на Киевската духовна академия. Научната степен кандидат на богословието му давала право да преподава, успоредно изучавайки западни вероизповедания. Афанасий Иванович имал чин статски съветник². В периода 1885–1887 г. преподавал гръцки език в Новочеркасското духовно училище, а след като защитил дисертация, получил степен магистър и станал доцент в Киевската духовна академия, където две години по-късно вече оглавявал катедра.

Афанасий Иванович бил работохолик. Работата му осигурявала на семейството личен доход и солиден статус, но той не се занимавал с възпитанието на децата. Починал през 1907-а на 48-годишна възраст, когато

² Статски съветник е чин в Таблица на ранговете в Руската империя. Това е част от йерархичната структура на държавната служба, въведена от Петър I през 1722 г. Статски съветник е чин от 5-и клас (от общо 14 класа). Рангът съответствал на длъжностите заместник-директор на отдел, вицегубернатор, председател на хазната, както и на военните чинове бригадир и флотски капитан-командор. Хората с този чин имали право на лично дворянство, а при по-висок чин – на потомствено. В официалната форма на обръщение към статски съветник се използвало Ваше високоблагородие.

Михаил бил на 16, а останалите деца още помалки.

Огромната му работоспособност се съчетавала с ярко изразена надареност. Той знаел езици – и древни, и нови, имал жив и лек стил, пишел много и с увлечение. Бил добър към хората истински, без излишна сантименталност. Съдейки по труда му „Френското духовенство“ и други статии, Афанасий Иванович бил привърженик на християнските идеали за братство, равенство и свобода, мечтаел за общество, устроено според нравствения закон.

Когато се ражда първият му син, Афанасий Булгаков бил млад доцент в академията. Кариерата на преподавател в духовната академия – доцент, извънреден, после редовен професор, била престижна. На децата си обаче той се стремил да даде светско образование.

С нежност за баща си пише в своите спомени дъщеря му Надежда. Тя разказва как през 1900 година родителите ѝ купили вилен парцел от две десетини гора в селцето Буча край Киев и под наблюдението на бащата на този парцел била построена вила с пет стаи и две големи веранди. Афанасий Иванович бил добър съпруг и баща, стараел се да осигури на семейството си пълноценна лятна почивка.

Родителите на Булгаков

Още през първата година в Буча той казал на жена си: „Знаеш ли, Варечка, колко ще е хубаво децата да тичат боси?“ Варвара Михайловна се съгласила, и малчуганите с възторг събули обувките си и хукнали по пътеките, по улицата и дори из гората.

Съпругата му, Варвара Михайловна Покровска (1869–1922), била жизнерадостна, образована и мъдра жена. Тя също произхож-

дала от семейство на духовник и преди да се омъжи, две години преподавала в прогимназия. Варвара Михайловна казвала: „Не мога да ви дам зестра или капитал. Но мога да ви дам единствения капитал, който ще имате – образование“.

Именно майката приобщила младия Булгаков към писането и театралното творчество, създала му вкус към театъра. Варвара Михайловна се изявявала като режисьор на домашни детски спектакли. На дванадесет години Миша с увлечение играел в любителската постановка „Царевна Грахово зърно“ едновременно две роли – на атамана на разбойниците и на Леший³.

Вечер, след като слагала децата да спят, майката свирела на рояла Шопен. Бащата свирел на цигулка. Той и пеел добре. И децата, и родителите много обичали операта, особено „Фауст“. Почти всяка пролет в Киев идвал обичаният от всички Фьодор Шаляпин⁴

³ Лесник (Лесий, на руски *леший*) – горски дух, свръхестествено същество от славянските предания и руските народни приказки. Обитава затънтени горски кътища и запустели места.

⁴ Фьодор Иванович Шаляпин (1873–1938) – руски оперен певец със световна известност, артист. За своя мелодичен бас с широк диапазон получава прозвището „Цар бас“.

и неизменно пеел във „Фауст“ – за семейство Булгакови това бил празник. Всички заедно ходели на летните концерти в *Купеческий сад* (днес *Крещёвский парк*) над Днепър.

По-късно, вече след смъртта на майка си, Михаил Булгаков ще напише: „...понякога, когато в горчивите си сънища виждам абажура, клавишите, Фауст и нея... ми се иска да кажа – елате с мен в *Художественный Театр*. Ще Ви покажа пиесата. И това е всичко, което мога да представя. Мир, мамо?“ А в края на 20-те години той казва на П. С. Попов⁵: „...Образът на лампата със зелен абажур. Това е много важен образ за мен. Възникна от детските ми впечатления – от спомена за баща ми, пишец на бюрото.“

Три дни след раждането му в Киев първородният син Михаил бил кръстен. Година след година семейството се увеличавало. Нито бащата, нито майката били деспотични, не настоявали за духовна кариера на децата си, осигурили им добро светско образование, макар в основата, разбира се, да стояло православното вероизповедание.

⁵ Павел Сергеевич Попов – философ, приятел на Булгаков от средата на 20-те години, първият негов биограф. Запазена е голяма кореспонденция между тях.